

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

До захисту допускається
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Боронос
« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

Податкова система України і проблеми її реформування

Освітній рівень “Бакалавр”

Спеціальність “Фінанси, банківська справа та страхування”

Керівник роботи:

(підпис)

Н. В. Котенко

(ініціали, прізвище)

Студент:

(підпис)

А.О. Мартиненко

(ініціали, прізвище)

Група:

Ф-62/1у

Суми
2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Боронос
" ____ " _____ 20 ____ р.

**ЗАВДАННЯ
до дипломної роботи**

Студент(-ка) групи Ф-62/1у інституту (центру) ННІ ФЕМ ім. О. Балацького
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» _____

Мартиненко Анна Олександрівна _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи: Податкова система України і проблеми її реформування

Затверджено наказом по СумДУ № _____ від " ____ " _____ 20 ____ р.

Термін здачі студентом завершеної роботи " ____ " _____ 20 ____ р.

Вихідні дані до роботи: нормативні і законодавчі акти, матеріали державної статистичної звітності, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, наукових статей.

Зміст основної частини роботи (перелік питань, що підлягають розробці):

1. Теоретичні основи функціонування податкової системи України.
2. Оцінка ефективності функціонування податкової системи України.
3. Напрями удосконалення реформування податкової системи України.

Дата видачі завдання: " ____ " _____ 20 ____ р.

Керівник дипломної роботи: Котенко Н.В. _____

(вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Завдання прийнято до виконання " ____ " _____ 20 ____ р.

(підпис студента)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 43 с., 8 рис., 9 табл., 45 джерел.

Мета роботи - розгляд проблемних аспектів податкової системи України та визначення напрямків її вдосконалення з урахуванням досвіду розвинених зарубіжних країн.

Об'єкт дослідження – процес функціонування податкової системи України.

Методи дослідження, які використовуються в процесі дослідження та обробки матеріалів: аналіз і синтез, метод порівняння, графічний та табличний методи, економіко-статистичний, метод групувань і зведень, логічний та системний аналіз, метод експертних оцінок.

З розвитком ринкової економіки України та процесів євроінтеграції, виникла потреба щодо розгляду особливостей функціонування існуючої податкової системи України, бо основним джерелом доходів держави є податки, які формують податкову систему країни. На сьогодні було проведено багато податкових реформ, але все одно податкова система неефективна, вона зумовлена недосконалістю законодавства України та неефективним механізмом справляння податків.

У першому розділі розглянуто теоретичні основи функціонування податкової системи України. Розглянуто сутність, принципи побудови та устрій податкової системи, проаналізовано особливості та етапи реформування податкової системи.

У другому розділі проведена оцінка ефективності функціонування податкової системи України. Визначено проблемні аспекти реалізації податкових реформ. Розглянуто питання конкурентоспроможності податкової системи України.

У третьому розділі наведені напрями удосконалення реформування податкової системи України. Представлені шляхи реформування податкової системи. Досліджено питання можливості застосування зарубіжного досвіду у реформуванні податкової системи та наведені рекомендації щодо вдосконалення існуючої податкової системи.

ПОДАТКОВА СИСТЕМА, ПОДАТКОВА РЕФОРМА, РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	8
1.1 Сутність та принципи побудови податкової системи	8
1.2 Устрій податкової системи	10
1.3 Особливості та етапи реформування податкової системи.....	13
2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	16
2.1 Аналіз ефективності податкової системи	16
2.2 Проблемні аспекти реалізації податкових реформ	20
2.3 Конкурентоспроможність податкової системи	22
3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	26
3.1 Шляхи реформування податкової системи.....	26
3.2 Можливості застосування зарубіжного досвіду у реформуванні податкової системи	28
3.3 Рекомендації щодо вдосконалення податкової системи.....	31
ВИСНОВКИ	35
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	38

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи. З розвитком ринкової економіки України та процесів євроінтеграції, виникла потреба щодо розгляду особливостей функціонування існуючої податкової системи України, бо в умовах ринкових відносин основним джерелом доходів держави є податки, які формують податкову систему країни. На сьогодні було проведено багато податкових реформ, але все одно податкова система неефективна, адже виникають проблеми, зумовлені недосконалістю законодавства України та неефективним механізмом справляння податків.

Ускладнення ситуації у фіскальній сфері України супроводжується загостренням ризиків зниження інвестиційної активності, посиленням тенденцій міграції робочої сили й капіталу тощо.

Спроби реформування податкової системи діючим урядом на сьогоднішній день не призвели до успіху та зазнають нищівної критики як у наукових колах, так і з боку підприємців, політичних діячів, депутатського корпусу. Однак стає дедалі очевиднішим, що усі зміни у бюджетно-податковій сфері потребують глибокого фінансового аналізу, а не поверхневих прогнозів та сподівань. Отже, саме тому нині існує необхідність всебічного дослідження питань, пов'язаних із впливом системи оподаткування на економічні процеси.

Податкова система України почала своє становлення в 1991 р., але й до сьогодні цей процес ще не можна назвати завершеним. Постійні радикальні зміни, що відбуваються в податковій системі України, хоча і направлені на її вдосконалення, насправді тільки руйнують її, призводять до недоодержання прогнозованих показників формування дохідної частини бюджету, сприяють ухиленню від сплати податків, плутанині у нарахуванні та складанні звітності за певними податками і зборами, ускладнюють контроль їх сплати тощо. На сьогодні постала гостра проблема у забезпеченні стабільності податкової системи України, її відповідності встановленим законодавством принципам. Для забезпечення сталого економічного розвитку країни необхідно постійно аналізувати всі зміни, що відбуваються в податковому законодавстві країни, оцінювати їх вплив як на платників податку, так і на формування місцевих і державного бюджетів України.

У відповідності до поставленої мети дослідження були проаналізовані сучасні публікації іноземних і вітчизняних авторів [1, 5, 11, 19-21, 44-56], проте проблематика розгляду актуальних питань щодо теоретичних і практичних аспектів реформування податкової системи, розгляду еволюції податкових механізмів та основних напрямів реформування податкової системи України є настільки швидкозмінною, що потребує постійного оновлення та актуалізації, чому і присвячена дана робота.

Мета роботи – розгляд проблемних аспектів податкової системи України та визначення напрямків її вдосконалення з урахуванням досвіду розвинених зарубіжних країн.

Завдання дослідження, які поставлені та вирішені для досягнення мети роботи:

- дослідити сутність та принципи побудови податкової системи України;
- проаналізувати особливості становлення і етапи реформування податкової системи України;
- проаналізувати ефективність функціонування податкової системи України;
- визначити проблемні аспекти реалізації податкових реформ;
- проаналізувати конкурентоспроможність податкової системи України;
- дослідити досвід і результати впроваджених податкових реформ у зарубіжних країнах;
- розробити практичні рекомендації щодо основних напрямів реформування податкової системи України з урахуванням світового досвіду.

Об'єкт дослідження - процес функціонування податкової системи України.

Предмет дослідження – економічні відносини, які виникають в процесі реформування податкової системи України.

Методи дослідження, які використовуються в процесі дослідження та обробки матеріалів: аналіз і синтез, метод порівняння, графічний та табличний методи, економіко-статистичний, метод групувань і зведень, логічний та системний аналіз, метод експертних оцінок.

Структура роботи. Основна частина бакалаврської роботи складається з трьох розділів. У першому розділі розглянуто теоретичні основи функціонування податкової системи України. Розглянуто сутність, принципи побудови та устрій податкової системи, проаналізовано особливості та етапи реформування податкової системи.

У другому розділі проведена оцінка ефективності функціонування податкової системи України. Визначено проблемні аспекти реалізації податкових реформ. Розглянуто питання конкурентоспроможності податкової системи України.

У третьому розділі наведені напрями удосконалення реформування податкової системи України. Представлені шляхи реформування податкової системи. Досліджено питання можливості застосування зарубіжного досвіду у реформуванні податкової системи та наведені рекомендації щодо вдосконалення існуючої податкової системи.

Фактологічну основу роботи складають матеріали наукових статей та публікації періодичних видань, навчальні посібники, нормативно правові акти, що стосуються тематики функціонування та реформування податкової системи України.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1 Сутність та принципи побудови податкової системи

Слід почати з того, що податки є необхідними та невід'ємними ланками усіх світових економічних відносин. Це найдієвіший інструмент примусу кожної держави за допомогою якого вона функціонує. Саме тому дослідження питання сутності та принципів побудови податкової системи є важливою частиною сучасної економічної науки [1].

В основі податкової системи України лежить класична схема оподаткування, яка характерна для розвинутих країн світу. Створення податкової системи в Україні прив'язують до прийняття Закону України «Про систему оподаткування» у 1991 році до проголошення Акту про незалежність України, в ньому висвітлені принципи побудови і призначення системи оподаткування, указані податки та збори, названі платники та об'єкти оподаткування [2].

Згідно з Податковим кодексом України (стаття 6 п. 6.3), податкова система України ставить собою сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів, що справляються тільки в порядку, установленому в Податковому кодексі [3]. У більш широкому розумінні податкова система визначається як регламентована нормами фінансового права, закріпленими в законах та інших нормативно-правових актах з питань оподаткування, сукупність податкових відносин, які опосередковуються фінансовими органами, що забезпечують адміністрування податків, і проявляються в конкретних формах оподаткування [4].

Зауважимо, що іноді зустрічається ототожнення понять «податкова система» та «система оподаткування». Проте, застосовуючи термін «система оподаткування», акцент робиться на таких елементах системи як сукупність законодавчо встановлених податків і зборів та порядок їхнього справляння [5].

Податкова система визначається принципами її побудови, які закріплені нормативно (рис. 1.1). Основоположними принципами формування оподаткування в різних країнах світу, а також і України, стали принципи, узагальнені А. Смітом: справедливість, визначеність, зручність, економія. Далі ці принципи доповнювались принципами фіскальної достатності (А. Вагнер), економічної ефективності (Р.

Мардсен, Дж. Стігліц), політичної відповідальності (Дж. Стігліц). З часом змінювалась їх кількість та сутність, але деякі з них все одно є основою для формування сучасних принципів оподаткування [6].

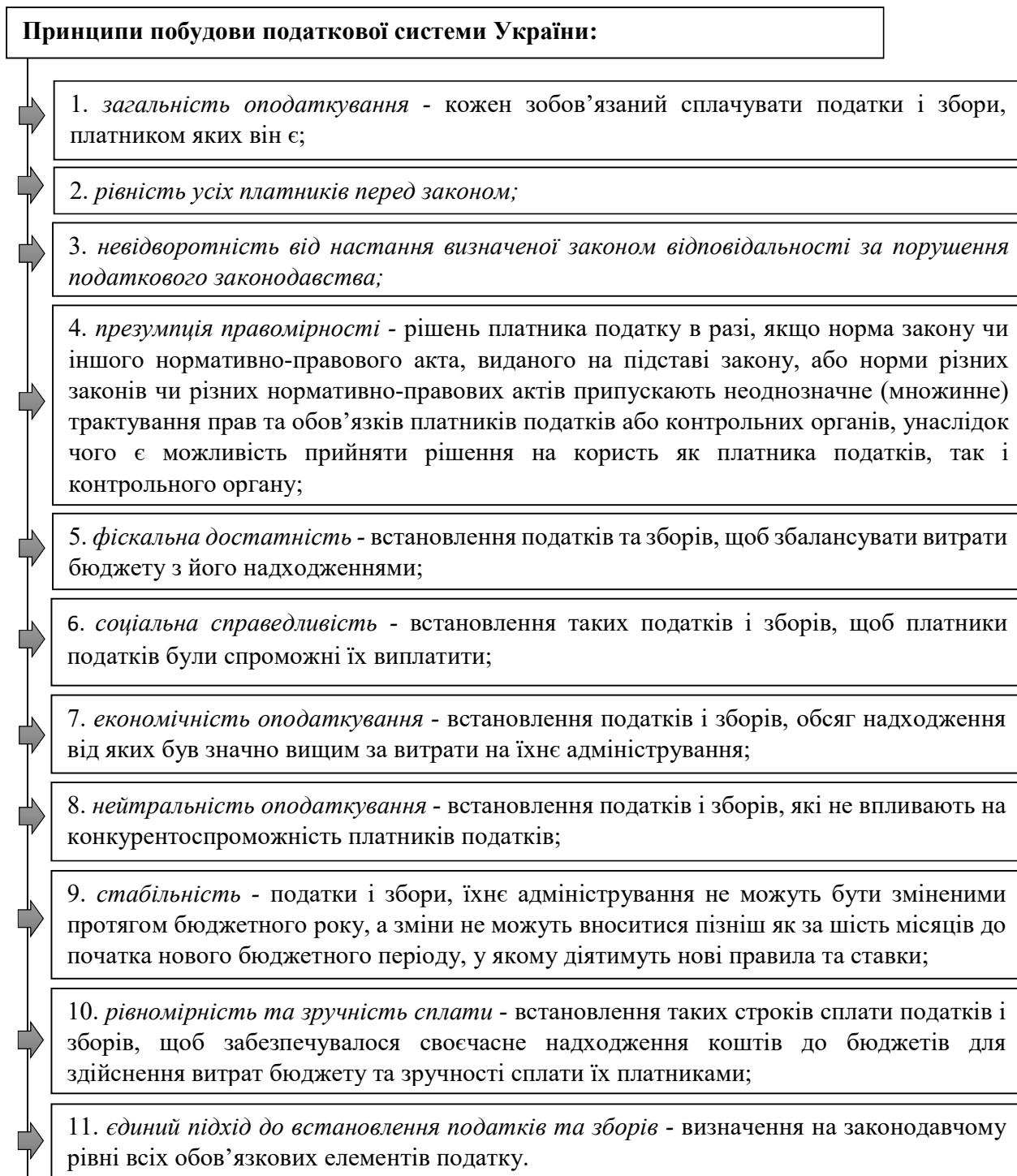

Рисунок 1.1 - Принципи побудови податкової системи України [1]

Державна податкова служба України – це орган виконавчої влади та податкового контролю, який відповідає за реалізацію податкової системи. Зараз же інститут перебуває на стадії реорганізації. Цей процес для України є не новим.

Державна фіскальна служба - центральний орган виконавчої влади України, який об'єднував у собі функції і повноваження податкової служби, митниці і фінансової міліції [6].

Отже, проблема побудови ефективної податкової системи є актуальною та потребує негайного вирішення, шляхом вивчення та аналізу існуючої законодавчої бази в Україні, так і світового досвіду у сфері оподаткування. Податкова система України побудована на 11 принципах. На нашу думку дані принципи дотримуються при оподаткуванні, але присутні деякі й недоліки. Податкові системи різних країн мають індивідуальну структуру, яка визначається становищем держави та політичними силами при владі. Тому, принципи побудови системи оподаткування повинні задовольняти фіскальні потреби держави й враховувати інтереси платників податків.

1.2 Устрій податкової системи

Устрій податкової системи показує як побудована податкова система. Основними елементами устрою податкової системи виступає [7]:

1) Порядок встановлення і скасування податків і зборів.

Згідно з Податковим кодексом Верховна Рада України може встановлювати та скасовувати податки і збори, а також пільги для їх платників. Сільські, селищні та міські ради діють відповідно у межах своїх повноважень щодо місцевих податків та зборів. Забороняється встановлювати податки та збори, які не передбачені в Податковому кодексі. Що стосовно Бюджетного кодексу України, то він регламентує порядок розподілу загальнодержавних і місцевих податків та зборів між бюджетами різних рівнів [3].

2) Види податків і зборів, які функціонують у державі (див. рис. 1.2).

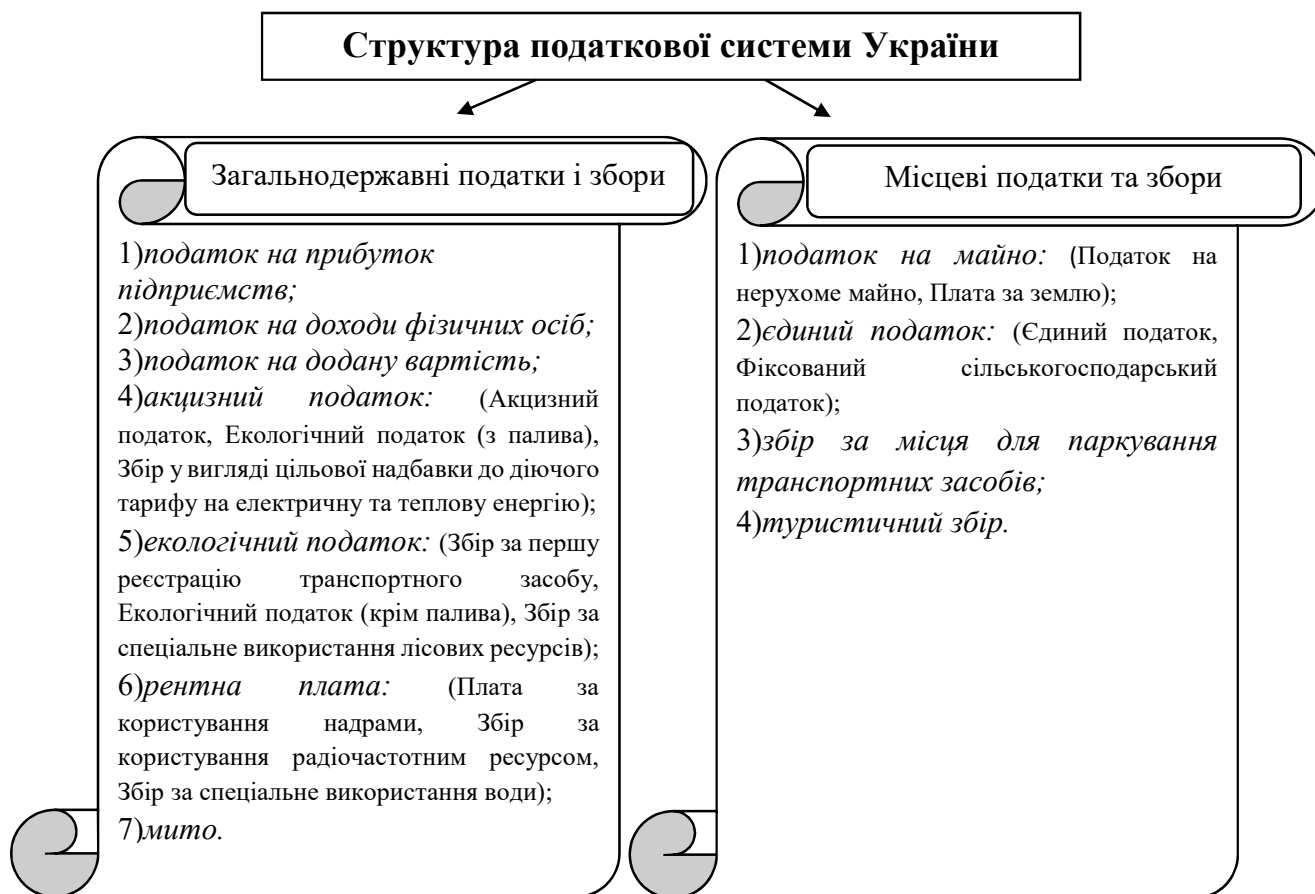

Рисунок 1.2 - Структура податкової системи України [8]

3) Порядок розподілу податків між бюджетами різних рівнів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи місцевих бюджетів складаються з [9]:

- 1) Власних доходів, які не враховуються при визначенні обсягів між бюджетних трансфертів;
- 2) Закріплених доходів, які впливають на розмір між бюджетних трансфертів та складають основу для визначення податкової спроможності території.

Податок на доходи фізичних осіб має найбільше фіскальне значення серед інших податків та відноситься до закріплених доходів місцевих бюджетів, тому зосередимо нашу увагу саме на даному податку та ознайомимось з пропорціями його розподілу між різними ланками бюджетної системи (рис. 1.3) [7].

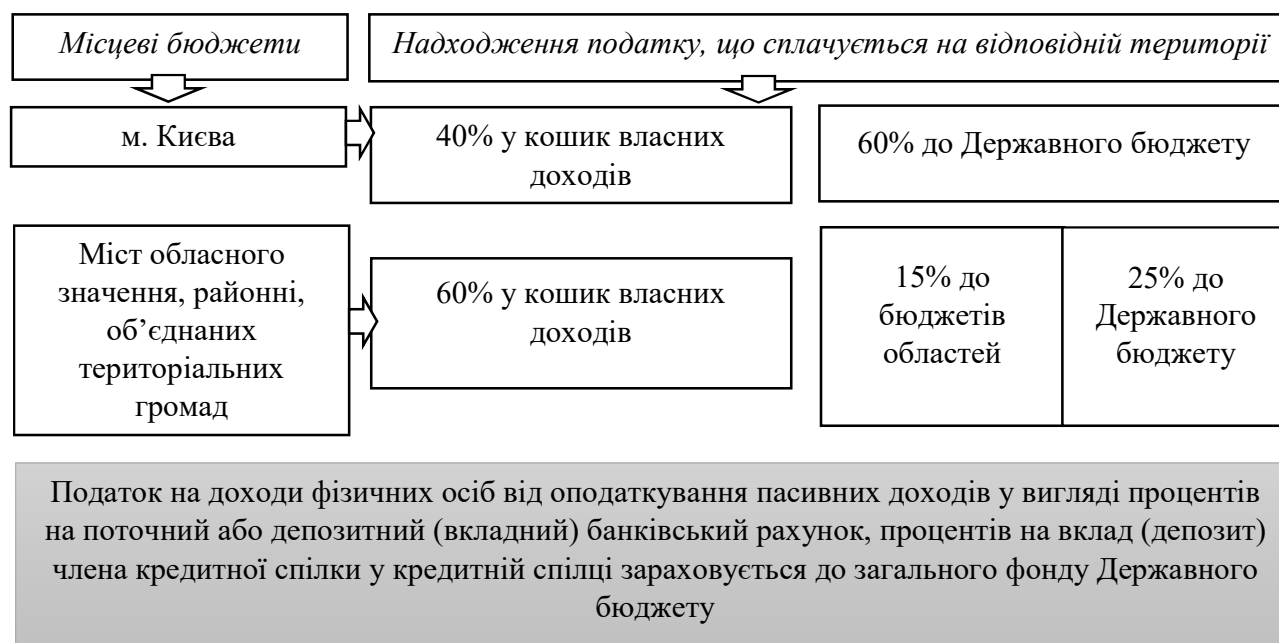

Рисунок 1.3 – Пропорції розподілу податку на доходи фізичних осіб [7]

Податкові кошти між ланками бюджетної системи розподіляться за принципами, які закріплені законодавчо, а саме горизонтального вирівнювання, яке характеризується розподілом коштів між гілками влади одного рівня та/або вертикального вирівнювання, яке передбачає перерозподіл коштів з центру на місця. Специфіка побудови податкової системи України передбачає використання вертикального вирівнювання [9].

4) Повноваження сільських, селищних та міських рад у податковому процесі.

На рис. 1.4 варто звернути увагу, що на місцевому рівні затверджуються ставки акцизного податку з реалізованих суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів (таких як тютюн, алкоголь, пиво, нафтопродукти). Запроваджений акциз сплачується до місцевих бюджетів відповідно до місць розташування пунктів роздрібного продажу підакцизних товарів.

Також, при реалізації податкових реформ відбулося розширення місцевих рад щодо місцевих податків та зборів, у першу чергу це забезпечує стабільні та рівномірні надходження фінансових ресурсів до місцевих бюджетів. Вищенаведені зміни сприяють реалізації принципу фіскальної децентралізації регіонів [7].

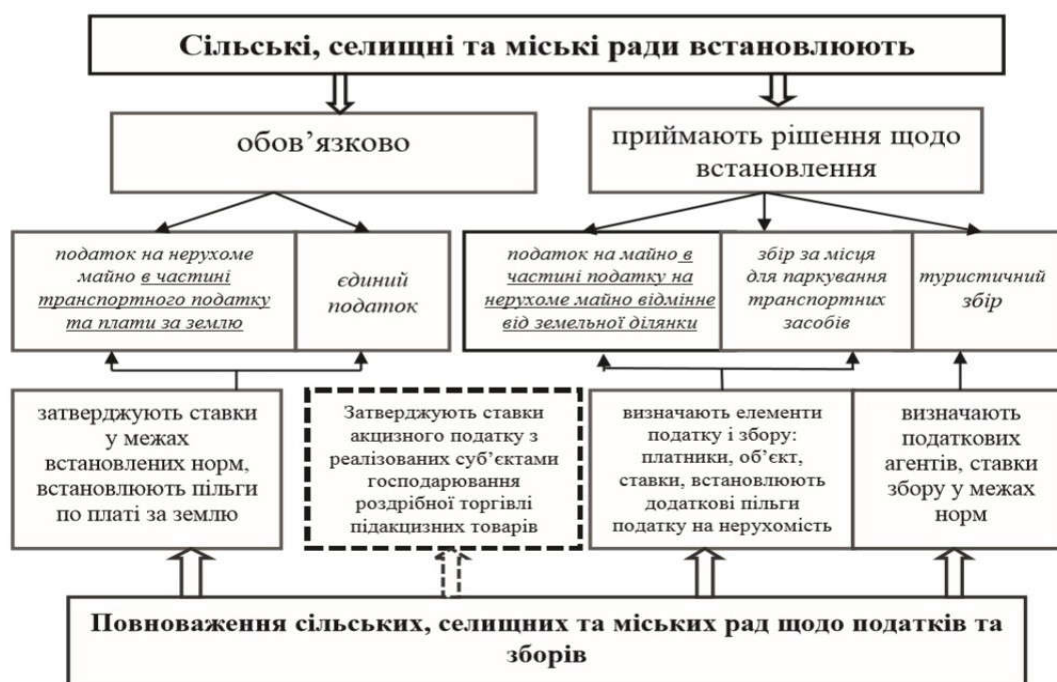

Рисунок 1.4 – Повноваження сільських, селищних та міських рад у податковому процесі [7]

Отже, в Україні система оподаткування регламентується Податковим Кодексом, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що стягуються в Україні, та порядок їх адміністрування. Згідно даного нормативно-правового документу в Україні діє дворівнева система оподаткування. Перший рівень – загальнодержавні податки та збори, другий – місцеві податки та збори.

1.3 Особливості та етапи реформування податкової системи

Податкова система, як невід'ємна складова соціально-економічного розвитку, починає формуватися з утворенням держави. Тому закономірно, що з проголошенням Україною незалежності у 1991 році почала формуватися вітчизняна податкова система. Слід зауважити, що створення податкової системи України відбувалось в умовах відсутності досвіду справляння податків як інструментів регулювання соціально-економічного розвитку країни та співпадало у часі із становленням державності [3].

Як показує проведений аналіз наукових джерел у науковців немає єдиного підходу щодо визначення етапів становлення та розвитку податкової системи України. У той же час більшість дослідників визначають чотири основних етапів становлення податкової системи України: 1 етап – 1991–1993 рр., 2 етап – 1994–1999 рр., 3 етап – 2000–2009 рр., 4 етап – 2010– до нашого часу [10].

Податкове законодавство України, яке діяло з моменту набуття незалежності України до 2011 року, можна охарактеризувати наступним чином: величезний масив законів і підзаконних нормативно-правових актів; розрізненість та неузгодженість норм права; відсутність стабільності норм права; дублювання норм права; складність і громіздкість норм права; прогалини законодавчого регулювання; відсутність дієвого механізму реалізації норм права; відсутність балансу публічних і приватних інтересів; переважання фіскальної спрямованості; наявність застарілих норм права.

При поглибленні економічних перетворень в Україні недоліки чинної податкової системи ставали все більш очевидними. Чим більше держава намагалася посилити систему оподаткування, тим більша кількість суб'єктів господарювання «йшла в тінь» і збільшувалася кількість напівлегальних структур, що надають послуги з мінімізації податкових відрахувань.

Такий стан податкового законодавства потребував докорінних змін та підготовки єдиного документа – Податкового кодексу, який повинен був гармонізувати всю систему оподаткування, усунути недоліки чинної системи оподаткування, а також привести податкову систему у відповідність з існуючими економічними відносинами в державі.

З 01.01.2011 р. вступив у законну силу Податковий кодекс України, який ознаменував початок новітнього етапу системи оподаткування. Прийняття Податкового кодексу – це позитивний крок у вдосконаленні законодавства в цілому та господарського зокрема, але ряд проблем, які існували до прийняття Кодексу, все ще не вирішені. З'явилися і деякі додаткові проблеми для суб'єктів господарювання, зумовлені окремими новелами Податкового кодексу.

Зараз же відсутня цілісна концепція реформування податкового законодавства. З року в рік вносяться фрагментарні, безсистемні зміни та доповнення до Податкового кодексу України, які не дозволяють вирішити всі проблемні питання, а поверхово

латають ті чи інші діри в системі оподаткування. Результатом цього безсистемного процесу є протиріччя норм Податкового кодексу України [11,12].

Рейтинги DoingBusiness показують оцінки реформ, здійснених в Україні, які представлені в табл 1.1 [13]. Бачимо, що податкові реформи проводяться майже щороку, тобто податкова система все одно розвивається/

Таблиця 1.1 –Здійснювані податкові реформи в Україні починаючи з 2009 року

Рік	Реформи сплати податків
2009	Україна зробила сплату податків менш затратними для підприємств, зменшивши ставку внесків роботодавців до пенсійного фонду, хоча це також збільшило їхні внески до фонду соціального страхування та соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.
2011	Україна полегшила дотримання податків шляхом впровадження та постійного вдосконалення електронної системи подання податку на додану вартість.
2012	Україна зробила сплату податків простішими та менш затратними для підприємств шляхом перегляду та уніфікації податкового законодавства, зниження ставок податку на прибуток підприємств та уніфікації внесків на соціальне страхування.
2013	Україна спростила сплату податків, запровадивши подання електронних заявок для середніх та великих підприємств.
2014	Україна спростила сплату податків компаніям, спростивши податкові декларації та вдосконалюючи свою електронну систему подачі заявок.
2015	Україна спростила сплату податків компаніям, запровадивши електронну систему подання та сплати податку на працю. З іншого боку, це збільшило екологічний податок.
2018	Україна спростила сплату податків за рахунок зниження ставки єдиного соціального внеску.

Отже, податкова система України сформувалася з утворенням держави без відсутності досвіду. За своїм складом та структурою вона схожа до податкових систем розвинених європейських країн, оскільки питання оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, Проведений аналіз наукових джерел не дав нам точного підходу щодо становлення та розвитку існуючої податкової системи, але найбільш важливою подією вважається прийняття Податкового кодексу України, який характеризується початком новітнього етапу системи оподаткування. На сьогоднішній день відсутня цілісна концепція реформування податкової системи України, але з року в рік вносяться зміни та доповнення до Податкового кодексу.

2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз ефективності податкової системи

Важливою характеристикою податкової системи є її ефективність. Податкова система вважається ефективною, коли держава отримує достатній обсяг податкових платежів до бюджету та створює максимальні умови для досягнення цілей і задач соціально-економічного розвитку країни при мінімальних витратах на податкове адміністрування.

Рівень податкових надходжень до Зведеного державного бюджету України визначає ефективність податкової системи [14], динаміка яких відображена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 - Обсяги податкових надходжень до Зведеного державного бюджету України за 2015 - 2019 рр. [15]

Показники	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Всього доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)</i>	652031,0	782748,5	1016788,3	1184278,1	1289779,8
Податкові надходження, в т.ч.	507635,9	650781,7	828158,8	986348,5	1070321,8
1 - Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	139036,3	199005,0	259082,9	336083,0	392775,2
Податок на доходи фізичних осіб	99983,2	138781,8	185686,1	229900,6	275458,5
Податок на прибуток підприємств	39053,2	60223,2	73396,8	106182,3	117316,8
2 - Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	41958,2	46608,4	51132,3	50086,9	52024,9
3 - Внутрішні податки на товари та послуги	249247,6	337256,7	435430,0	507158,0	515766,6
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	38783,8	55116,3	67774,2	72695,5	71343,5
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	24326,8	35006,2	47674,4	54062,3	59409,8
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	39688,0	54052,7	63450,4	79130,9	88929,8
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	138764,3	181453,3	250530,2	295377,3	289760,4
4 - Місцеві податки та збори	27041,2	42261,5	53282,0	61026,4	73575,3
5 - Інші податки та збори	666,2	4998,7	4700,6	4923,4	6093,9

Дохід зведеного бюджету України у 2019 році склав 1289779,8 млн грн, а податкові надходження - 1070321,8 млн грн, а це майже 83% від загальної суми доходу, що свідчить про залежність економіки країни від податкової політики. Як видно з таблиці, найбільшу частку в доходах держави займає ПДВ з імпортних товарів та податок на доходи фізичних осіб (в середньому за 2015- 2019 рр. 40 % доходів бюджету).

Податки забезпечують формування фінансової бази держави. Шляхом проведення певної податкової політики держава вирішує конкретні завдання: заохочення внутрішнього споживача, або навпаки, його обмеження, стимулювання інновацій, інвестицій, створення нових робочих місць, розвиток економічної та соціальної інфраструктури в цілому в державі чи в регіонах тощо.

Неефективна податкова система породжує життя тіньового сектора економіки, що характеризується нестабільністю законодавства та наявністю суттєвих протиріч між окремими законодавчими актами. А відомо, що фінансові можливості будь-якої держави визначаються обсягом фінансових ресурсів [16].

Розглянемо рівень тіньової економіки України з боку оподаткування, який характеризується не сплатою податків та зборів.

У 2018 році за оцінкою Мінекономрозвитку рівень тіньової економіки склав 30% від обсягу ВВП, порівнюючи даний показник за 2010-2018 роками, даний показник має найнижче значення починаючи з 2010 року, що є позитивним явищем (див. рис.2.1) [16].

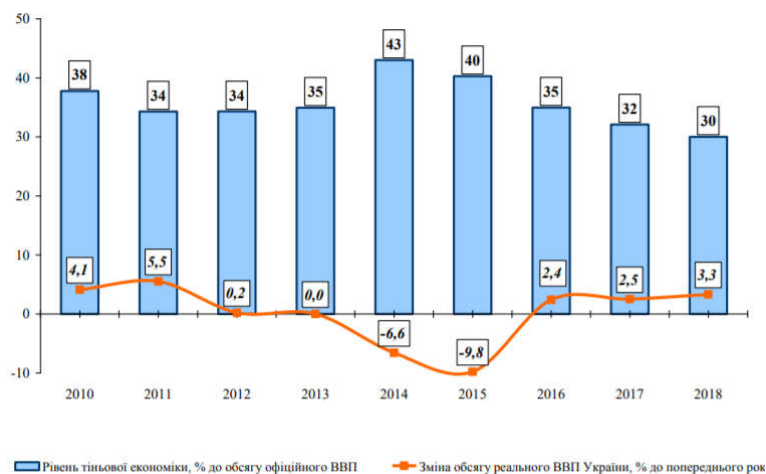

Рисунок 2.1 – Рівень тіньової економіки за 2010-2018 роки [16]

Дослідження рівня тіньової економіки України проводиться різними науковцями, адже зазвичай отримані результати відрізняються від державних значень. Тож, у 2019 році Київським міжнародним інститутом соціології в рамках проекту *SHADOW*, було проведене дослідження, яке фінансувалося Європейською Комісією за програмою *HORIZON 2020*, було визначено, що рівень тіньової економіки у 2018 році дорівнює 47,2% від обсягу ВВП, а у 2017 році значення було менше - 46,8% [17].

За результатами цього дослідження, було визначено податкові складові тіньової економіки, а саме [17]:

1. *Приховування доходів від бізнесу* – займає найбільшу частину в тіньовій економіці, у 2018 році його доля складає 56,7%.

2. *Приховування кількості найманих працівників* – ця частка в тіньовій економіці залишається незмінною за останніми роками.

3. *Приховування суми виплаченої зарплати* – спостерігається тенденція до зростання даної частки, у 2017 році з 18,3% до 21,4% у 2018.

Пропонуємо звернути увагу на структуру кримінальних правопорушень у сфері оподаткування відповідно до Кримінального кодексу України (див.рис. 2.2).

Рисунок 2.2 - Структура кримінальних правопорушень у сфері оподаткування у 2014 - 2016 роках (відповідно до статей Кримінального кодексу України) [18]

Бачимо, що найбільшу частку займають правопорушення пов'язані з ухиленням від сплати податків та зборів та незаконне виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Дані правопорушення значно послабляють економіку України.

Важливим питанням при аналізі ефективності податкової системи України є аналіз схем уникнення від сплати податків. Офшорна схема вважається наймасштабнішою схемою уникнення від сплати податків та тягне за собою значні втрати доходів бюджету. Схема ухилення ввід сплати ПДВ також вважається поширеною, адже шахраї знаходять можливість ухилитися від сплати податків, вони використовують «скрутки», тобто перепродають імпортований ПДВ, який сплачений на митниці. Наведені схеми уникнення від сплати податків відбирають з бюджету в середньому по 141 млрд. грн на рік (див. табл.2.2).

Таблиця 2.2 – Рейтинг схем ухилення від сплати податків [19]

Схеми	Обіг (млрд.грн на рік)	Втрати доходів бюджету (млрд.грн на рік)
Офшорні схеми	260-320	50-65
Конвертаційні центри	40-50	12-15
«Скрутки»	50-60	10-12
«Сірий імпорт», контрабанда	80-230	25-70
Контрафакт	-	10
Виведення прибутку через псевдопідприємство фізичних осіб	15-16	До 2,5
ФОП замість найму	10	2,5-5
Заниження оборотів	18	1-1,5

Таким чином, наведені вище схеми ухилення від сплати податків вже закріпилися у свідомості населення та не викликають ніякого подиву.

Отже, аналіз податкової системи України свідчить про її неефективність, адже вона породжує тіньовий сектор економіки. У законодавстві існують значні прогалини, за допомогою яких відбувається процес уникнення (ухилення) від сплати податків. Бюджет втрачає багато коштів, які могли б покращити економіку та сприяти розвитку нашої країни в цілому. Удосконалення податкової системи України слід починати з урахуванням позитивного досвіду розвинутих країн світу, але потрібно враховувати конкретні історичні та економічні особливості України.

2.2 Проблемні аспекти реалізації податкових реформ

Податкові реформи відіграють важливу роль для бізнесу та інвестиційної привабливості України. За роки незалежності України відбувалося багато податкових змін, але податкова система все одно залишається неефективною, це сприяє погіршенню позицій нашої країни серед глобальних економічних рейтингів. В Україні процес реформування податкової системи триває вже 20 років, але її проблеми та недоліки залишаються незмінними, а саме [20,21,22]:

- податки не підвищують конкурентоспроможність нашої держави, адже побудована система формування державних доходів має більш **фіскальний характер**, а регулююча функція податків не націлена на економічне зростання;
- **недосконалість і нестабільність українського законодавства** – податкове законодавство неоднозначне, а тому негативно впливає на діяльність суб'єктів господарювання та на інвестиційну привабливість країни в цілому. Питання оподаткування ще й досі регулюється підзаконними нормативними документами, декретами Кабінету Міністрів, Указами Президента;
- в Україні **малі підприємства не розглядаються як визначальний фактор** за допомогою якого досягається висока ефективність внутрішнього ринку, а також забезпечується зайнятість населення. Нині в країні система спрощеного режиму оподаткування призводить до ряду проблем. Світовий досвід доказав, що для ефективної ринкової економіки важливою умовою є взаємодія великих, середніх і малих підприємств;
- **високе податкове навантаження на бізнес**, що призводить до розвитку та функціонування тіньової економіки;
- **витрати на адміністрування податків і зборів є більшими у порівнянні з доходами бюджету** від даних податків і зборів. Міністерство фінансів, Державна податкова служба, Державна митна служба, Контрольно-ревізійна служба, розрахункова палата – ці організації не працюють злагоджено, вони копіюють функції один одного, що призводить до значних втрат бюджетних коштів;
- **митно-тарифне регулювання повільно реагує на зміни світового ринку** та торговельних режимів в інших країнах та структури української економіки;

- *неефективний механізм розподілу коштів від податкових* надходжень між центральними і місцевими бюджетами стримує розвиток областей.

Дані проблеми та недоліки породжують значні системні проблеми у податковій системі, які ще й досі залишаються невирішеними. Основні з них є наступні [21]:

- заборгованість платників податків, через відсутність ефективних механізмів, що змушують виконувати свої фінансові зобов'язання перед державою та можливості списання та зміни суми податкової заборгованості.
- уникнення (ухилення) від сплати податків, що виникає внаслідок великих податкових ставок, нерівномірного розподілу податкового тягаря, корупції, недосконалого податкового законодавства, недотримання норм законів платниками податків.
- відшкодування ПДВ з бюджету. Багато підприємств користуються злочинними схемами щодо податку на додану вартість, які ґрунтуються на заниженні суми податкових зобов'язань.
- нерівномірність податкового навантаження, адже на законослухняних платників припадає найбільша частка податкового навантаження через відсутність податкових пільг.

Отже, очевидно, що більшість цих проблем виникли як наслідок невідповідності української системи оподаткування сучасним міжнародним системам, наприклад, тій, що існує в ЄС.

Пропонуємо розглянути результати опитування щодо бачення ситуації оподаткування в Україні представниками компаній-членів Європейської Бізнес Асоціації у березні-квітні 2018 року (див. рис. 2.3). На їхню думку, ЄСВ – це найвпливовіший податок у сфері бізнесу, ПДФО – потребує змін, ПДВ – найбільш податково витратний, а Податок на прибуток – знаходиться на сприйнятливому рівні.

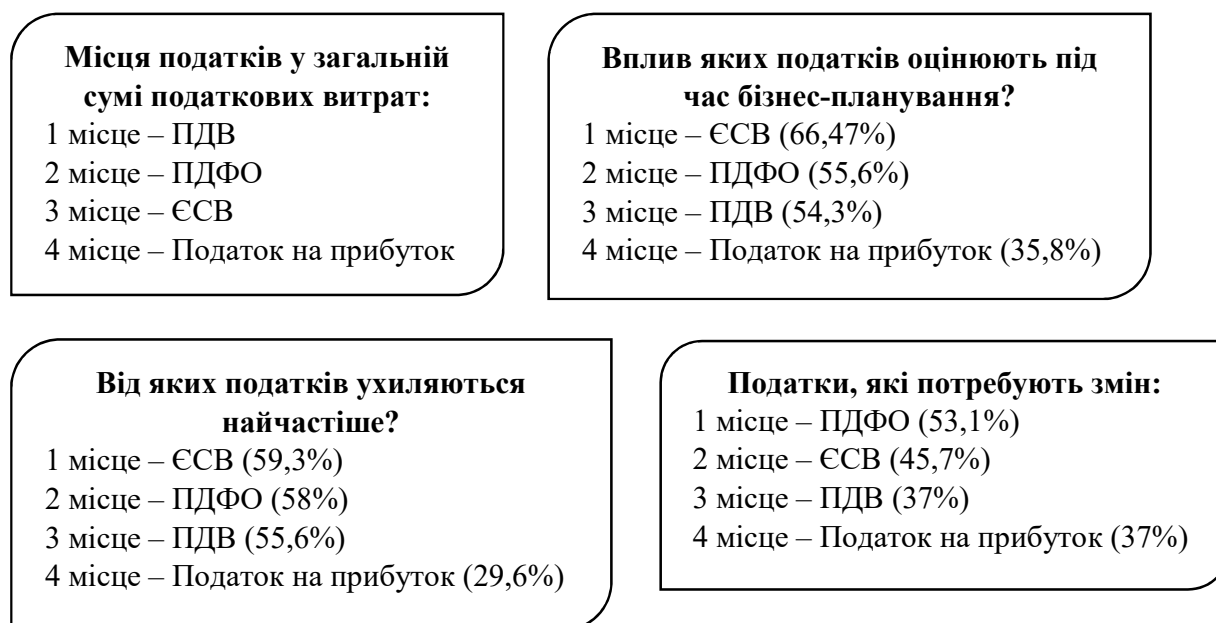

Рисунок 2.3 – Бачення ситуації з оподаткування в Україні представників компаній-членів Європейської Бізнес Асоціації у березні-квітні 2018 року [23]

2.3 Конкурентоспроможність податкової системи

Питання конкурентоспроможності набуло популярності з 1990-х. З того часу підвищення конкурентоспроможності було однією з головних цілей економічної політики для кожної країни. Зокрема, США створили Президентську комісію з конкуренції у 1985 році, а потім Раду з питань конкурентоспроможності у 1986 році. Згодом такі країни вживали подібні кроки, а потім Європейський Союз. Основна мета Лісабонської стратегії полягає в тому, щоб ЄС повинен стати найбільш конкурентоспроможною та орієнтованою на знання економікою у світі, здатною до сталого економічного зростання, створюючи при цьому кращі робочі місця та більшу соціальну згуртованість [24].

Для конкретної країни конкурентоспроможність у світі - це формування привабливого інвестиційного клімату країни шляхом реформування її національної податкової системи. Податкова система кожної держави регулюється актами міжнародного державного права, які включають угоди про уникнення подвійного оподаткування, різні правові положення, що регулюють зовнішньоекономічні

відносини, зокрема Договір про створення Європейського економічного співтовариства [25].

Також, податкова конкурентоспроможність полягає у суперництві великої кількості податкових юрисдикцій щодо залучення до національної економіки «платників глобального податку» (таких як ТНК) з метою згодом їх перетворення на резидентів та оподаткування їх глобального доходу [24].

Тому, актуальним питанням перед нами постає дослідження конкурентоспроможності податкової системи України. У світовій практиці були запроваджені та складаються загальноновизнані та авторитетні рейтинги, за допомогою яких можна оцінити умови ведення бізнесу в країна, зміни в економіці окремої країни. Прикладом таких світових рейтингів є глобальна конкурентоспроможність та рейтинг «DoingBusiness», які дають глобальну оцінку економіці в динаміці за кількома критеріями.

Наприклад, Звіт про глобальну конкурентоспроможність поєднує в рамках єдиної моделі великий масив даних, який характеризує рівень розвитку різних сфер економіки країни - від макроекономічних параметрів (інфляція, обмінний курс) до оцінки розвитку інститутів та ефективність функціонування уряду. Тобто, вона оцінює здатність економік забезпечити більш високу продуктивність бізнесу і, як наслідок, більш швидкі темпи економічного зростання та добробуту. Однак цей рейтинг недостатньо показовий для оцінки податкової системи країни, оскільки не містить компонента, який би повністю оцінював податковий сектор.

DoingBusiness оцінює економічну ефективність та якість національної економіки з точки зору конкурентоспроможного бізнесу. Цей рейтинг - це глобальне дослідження ефективності бізнесу для кожної країни. Проект оцінює та відстежує зміни в нормативно-правових актах, які регулюють діяльність малих та середніх компаній протягом усього життєвого циклу - від створення до ліквідації. Але він враховує лише три показники за категоріями оподаткування, що не дає точного уявлення про рівень податкової політики країни та сприяння ведення бізнесу на податковій основі.

Відповідно до «Звіту про глобальну конкурентоспроможність» (Всесвітній економічний форум, Женева, Швейцарія) за 2019 рік Україна посіла 85 місце із 141 країн [26]. Серед країн Європи та Північної Америки Україна займає передостаннє

місце в рейтингу, що свідчить про те, що країна не є конкурентоспроможною серед європейських країн.

Позиції податкової системи України в рейтингу конкурентоспроможності країн світу представлені в табл.2.3. За 2019 рік ще не сформовані проблемні фактори для ведення бізнесу, але пропонуємо розглянути їхні значення за попередні роки.

Таблиця 2.3 - Податкова система України в рейтингу конкурентоспроможності країн світу [26,27,28]

Показники	2015-2016	2017-2018	2019
Місце України в рейтингу	79 з 140	81 з 137	85 з 141
Найбільш проблемні податкові фактори для ведення бізнесу (складено на основі опитування):			
Податкові норми	7,9	9,4	-
Ставки податку	8,1	9,7	-

Бачимо, що у 2017-2018 роках зросли значення проблемних податкових факторів для ведення бізнесу, що говорить про проблеми в податковому регулюванні та у податкових ставках, це свідчить про вразливість податкової системи України і її низьку здатність до конкурентоспроможності.

За загальною оцінкою Світового банку, у рейтингу «DoingBusiness 2020» Україна посідає 64 місце зі 190 країн, що на 7 балів вище, ніж у попередньому звіті (у 2019 році - 71 місце) [14,29].

Таблиця 2.4 - Місце України в рейтингу «DoingBusiness» за 2017-2020 роки [14,29,30,31]

Рік	Позиція «DoingBusiness»	Оцінка «DoingBusiness»
2017	80	63.90
2018	76	65.75
2019	71	68.25
2020	64	70.2

За легкістю ведення бізнесу в 2019 році Україна посіла 71 місце з 190 країн, що на 5 позицій вище порівняно з 2018 роком [29]. Аналізуючи динаміку місця України у рейтингу «DoingBusiness» у 2017-2020 роках (табл. 2.3), ми можемо відзначити

позитивні зміни. Рейтинг України зростав не лише у категорії оподаткування, але майже у всіх категоріях.

У структурі «DoingBusiness»s до 2020 року в Україні, показник «Сплата податків» не стосується сильних чи слабких сторін даного рейтингу, але необхідність посилення структури податкових платежів в Україні залишається нагальним питанням [14].

Податковий рейтинг із сплати податків України має непогані показники, вони демонструють здатність податкової системи конкурувати з іншими країнами світу. Але значення «Часу» дуже високе, що суттєво впливає на місце в рейтингу в цілому (див.табл. 2.5) [29].

Таблиця 2.5 - Рейтинг країн за категорією сплати податків 2020 [29]

Показник	Україна
Легкість ведення бізнесу (рейтинг)	64
Сплата податків (позиція)	65
Оцінка сплати податків (0-100)	78,1
Виплати (кількість на рік)	5
Час (години за рік)	328
Загальна ставка податку та внеску (% від прибутку)	45,2
Індекс подання публікацій (0-100)	86,0

Отже, аналіз конкурентоспроможності податкової системи України може дати точну оцінку проблемним аспектам функціонування податкової політики. Різні індекси та рейтинги підкреслили сильні та слабкі сторони податкової системи. В цілому податкова система України здатна конкурувати в сучасних умовах, але шляхом вирішення найбільш значущих проблем країна зможе зайняти лідируючі позиції щодо оподаткування, що позитивно вплине на розвиток усієї економіки країни.

3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Шляхи реформування податкової системи

19 лютого 2020 року відбулося засідання Комітету ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики, на якому заслуховували звіт Уряду про стан та результати виконання програми діяльності КМУ за 2019 рік. Що стосується питання функціонування податкової системи, то було рекомендовано Уряду розробити таку малу податкову реформу, яка у 2020 році необхідна для покращення інвестиційної привабливості та розвитку економіки України в цілому [32]. 22 лютого 2020 року Мінфін розмістив на своєму офіційному сайті результати роботи, які були представлені у цифрах і фактах та викладені у презентації. Тож які результати 2019 року та плани на 2020 рік ми маємо?

1. Ефективна взаємодія податкових органів з платниками податків.

Створено Державну податкову службу України: 25 головних управлінь в областях та м. Києві, Офіс великих платників податків, Інформаційнодовідковий департамент; 2 455 індивідуальних податкових консультацій надано платникам податків.

2. Ефективна протидія зловживанням з боку бізнесу податковими правилами.

Прийнято пакет законів по реалізації BEPS та запроваджено FATCA та стандарт CRS.

Також відбулася *детінізація ринку підакцизної продукції*, а саме: 2,7 тис ліцензій на виробництво та оптову торгівлю спиртом, алкоголем, тютюновими виробами та пальним; 11,2 тис ліцензій на здійснення операцій з пальним; маємо оновлену систему електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового.

Результати контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального наступні: єдиний державний реєстр витратомірів; 50 опломбовано на 25 заводах - виробниках спирту; 7 314 фактичних перевірок суб'єктів господарювання, які провадять діяльність на ринку підакцизних товарів; 161,9 млн грн - обсяг застосованих фінансових санкцій.

3. А що ж заплановано?

Мала податкова реформа передбачає проведення діагностики податкової системи з подальшим розробленням пропозицій щодо окремих аспектів реформи; пропонується переглянути екологічний податок; реалізація плану дій BEPS; заплановано удосконалити процедури оподаткування нерухомого майна, тобто земельних ділянок; заплановано оподатковувати нерозподілений прибуток іноземних компаній на рівні їх контролюючих осіб (правило KIK).

Ефективне використання механізмів трансфертного ціноутворення - заплановано розробити та затвердити відповідними наказами алгоритм дій органів ДПС по удосконаленню контролю за трансфертним ціноутворенням [33].

Отже, бачимо, що платники податків мають нижче податкове навантаження та значно менше часу витрачають на їх адміністрування. Будемо сподіватись, що запланована мала податкова реформа буде реалізована та не буде такої ситуації як з відомим законопроектом № 1210, який не визначається ані депутатами, ані Мінфіном, як податкова реформа, даний законопроект так і залишається на підписі у Президента [34].

Варто підкреслити, що уряд змінив бюджет на 2020 рік. Був розроблений новий макропрогноз, тепер ріст економіки очікується на рівні 3,7%, інфляція — 5,5%, курс — 27 грн за дол. Основні параметри змінилися не критично (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Зміни основних параметрів проекту бюджету-2020

Параметр	Версія від 15 вересня	Доопрацьований варіант	Зміна
Доходи	1,079 трлн грн	1,094 трлн грн	+ 15 млрд грн
Видатки	1,170 трлн грн	1,181 трлн грн	+ 11 млрд грн
Дефіцит	95,100 млрд грн	94,300 млрд грн	- 0,8 млрд грн

Також Мінфін перерахував доходи від податків (див. табл 3.2).

Таблиця 3.2 – Зміни доходів від податків, млрд грн

Доходи	Новий план	Зміна
ПДФО	129,4	+4,7
Податок на прибуток підприємств	118,9	+4,3
Рента за користування надрами	49,9	-3,3
ПДВ від імпорту	349,5+	-7,4
ПДВ з вироблених в Україні товарів, з відшкодування	96,8	+3,3

Україна могла б спостерігати позитивні зміни в економіці, але на сьогоднішній день виникла світова проблема карантину і пандемії, які негативно впливають на світову економіку. Чим довші та більші карантинні заходи, тим більше буде страждати економіка. Науковці не можуть в повній мірі спрогнозувати рівень падіння економіки України, але однозначно ситуація в країні погіршиться. Наразі прийнятий 17 березня в спішному порядку Законопроект "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)" [35].

Зараз, програма МВФ – це спасіння нашої економіки, адже ми зможемо фінансувати дефіцит бюджету та розплатитися за своїми боргами. Але для цього ми повинні виконати наступні умови: прийняти закон про неможливість повернення банків-банкрутів попереднім власникам та закон про обіг земель сільськогосподарського призначення [36]. Закон про землю вже був прийнятий, залишається прийняти закон про банки і тоді ми зможемо спасти економіку нашої держави.

Сподіваємося, що пандемія і карантин найближчим часом закінчаться, а Уряд країни приступить до запланованих заходів реформування податкової системи, що у майбутньому призведе до конкурентоспроможності України на світовій арені.

3.2 Можливості застосування зарубіжного досвіду у реформуванні податкової системи

ПДВ, Податок на прибуток, ПДФО, Акцизний податок та мито – формують найбільше податкових надходжень до бюджету України. Щоб вивчити сильні та слабкі сторони даних податків, порівняємо податкову систему України з податковими системами США, Китаю, Об'єднаними Арабськими Еміратами та Швейцарією, адже саме вони визначають континентальні фіскальні особливості усіх країн світу.

Податкова система Сполучених Штатів Америки є показовою в плані соціальної орієнтації. На нашу думку, дана система оподаткування є однією із тих, яка захищає громадян країни через систему пільг та зміни ставок оподаткування залежно від

доходу і не є обтяжливою для населення, а також сприяє розвитку бізнесу завдяки гнучкій диференціації ставок податку [37].

Досвід побудови податкової системи Китаю є цікавим в контексті розподілу податкового навантаження на різні види податків. Так, оподаткування в Китайській Народній Республіці показує, що наповнювати бюджет можна не тільки за рахунок податку на прибуток, а й за іншими податками та зборами. Тому, це сприяє розвитку бізнесу і економіки держави в цілому [38].

Побудова податкової системи Об'єднаних Арабських Еміратів характеризує країну з процвітаючою та стабільною економікою, яка не використовує потужного оподаткування. Податки в ОАЕ – це лише незначні надходження, а основою розвитку економіки вважається ефективне використання ресурсів, якими розпоряджається держава [39].

Досвід Швейцарії в побудові системи оподаткування є прикладом ефективного управління у сфері податків, зокрема, визначення оптимальних ставок податків та формування оптимальної структури розподілу між федерацією та кантонами [40].

Отже, досвід податкових систем досліджуваних країн дає чіткі напрямки розвитку та показує, які інструменти будуть ефективними в разі їх впровадження в Україні. Кожна досліджувана країна є унікальною, і мала свій шлях становлення системи оподаткування відповідно до її культури, ментальності та інших особливостей.

Таблиця 3.3 - Особливості встановлення ставок окремих податків у вітчизняній і закордонних податкових системах [3,37-43]

Країна	ПДВ	Податок на прибуток	ПДФО	Мито	Акциз
США	-	34%	10-35%	Визначається в доларах на різні групи товарів для країн, з якими не укладені митні договори	Нараховується лише на певні види товарів у відсотках чи у доларах
Китай	13%, 17%	25%	45%	Середня ставка 16,8%. Для імпортних мит від 0% до 270%, для експортних мит від 20% до 50%	3-30% залежно від групи споживчих товарів
ОАЕ	5%	-	-	Диференційовані залежно до укладеного договору з країною	Розглядається можливість введення акцизу на певні товари

Продовження таблиці 3.3

Швейцарія	8%	8,5%	11,5%	Митна політика країни відображає політику Європейського Союзу	Для основних груп підакцизних товарів – у вартісному вигляді, для окремих груп – відсоткові ставки, але не більше 25%
Україна	20%	18%	18%	Диференційовані залежно від товарів і зазначені в митному кодексі України	Диференційовані залежно від підакцизного товару (абсолютні і відносні)

Отже, серед досліджуваних країн саме в Україні найвища ставка на податок на додану вартість (закордонна практика з ПДВ базується на зменшенні податку, тоді як в Україні ставка залишається незмінною та високою). Також ставка на доходи фізичних осіб є універсальною незалежно від розміру доходу і платника податку, коли в більшості країн цей податок є диференційований і залежить від об'єкта та платників податку.

В Україні наявні вагомі проблеми з податком на прибуток, хоча ставка є невисокою порівняно з іншими державами, але сам механізм оподаткування прибутку підприємств є недосконалим і не зовсім справедливим по відношенню до рівня підприємства. В той же час в США, хоча ставка є значно більшою, проте механізм оподаткування більш гнучкий із застосуванням оподаткування часток прибутку: 15% – за перші 50 тис. доларів, 25% – за наступні 25 тисяч, і найвища ставка 34 % лише на залишок. Таким чином, підприємства з невеликими прибутками сплачують менше податків порівняно з великими, тоді як основне податкове навантаження в Україні припадає на малі та середні форми підприємницької діяльності.

Ще однією проблемою сучасної податкової системи, є низький рівень суспільної свідомості в частині оподаткування. На відміну від України, в розвинутих країнах суспільство обізнане в даній сфері і добросовісно ставиться до сплати податків, розуміючи їх необхідність в глобальному масштабі.

Але, окрім негативних аспектів податкової системи України, можна виділити і позитивні сторони. З 2013 року Україна стала на шлях вступу до Євросоюзу, а так і орієнтири розвитку національної економіки і податкової системи зокрема спрямовуються на досягнення тих же стандартів, що й у країнах Європи. До позитивних факторів можемо віднести розвиток системи пільг, які надаються за

певними податками, та спрямовані на соціальну справедливість. Крім того, розвиток комп'ютерних засобів та програмного забезпечення в сфері оподаткування спрощує шляхи взаємодії між платником податків і державою за посередництвом Державної Фіскальної служби України [44].

Порівняно з іншими країнами, Україна – як незалежна держава – є молодою країною і її розвиток і розквіт неможливий без помилок. Єдиний вихід їх мінімізувати – це врахувати досвід зарубіжних країн. Тому, на нашу думку, доцільні три напрямки реформації податкової системи України, спираючись на досвід США, Китаю, ОАЕ та Швейцарії – правовий, економічний, соціально-психологічний.

3.3 Рекомендації щодо вдосконалення податкової системи

Основними напрямками реформування податкової системи України є: створення якісної податкової системи, яка дозволить забезпечити сприятливі умови для ведення бізнесу, здійснення інвестицій та збільшення сукупних податкових надходжень до усіх рівнів бюджетів та державних цільових фондів. Можна запозичити практику оподаткування в країнах ЄС. Взагалі, реформування необхідно впроваджувати поступово [20].

Яких умов необхідно дотримуватись щоб провести реальну реформацію податкової системи в Україні?

По-перше, податкова реформа повинна проводитись у комплексі з іншими реформами (антикорупційною, пенсійною, бюджетною, реформою місцевого самоврядування та ін.). Тобто, Україні потрібна всеосяжна програма, в якій би всі реформи доповнювали та посилювали одна одну.

По-друге, ключові положення податкової реформи повинні бути узгоджені з широкими колами громадськості і різними політичними силами, щоб зміни політичних сил при владі не призводили до радикальних змін Концепції і умов для бізнесу в країні.

По-третє, пропозиції щодо реформ у податковій сфері повинні мати наукове обґрунтування, детальну фінансову оцінку можливих ризиків і вигод та відповідати рівню життя населення.

По четверте, повинні бути встановлені чіткі терміни реалізації реформи, результати, що мають бути отримані на кожному з етапів та відповідальні за їх досягнення особи.

По-п'яте, податкова реформа повинна орієнтуватися на зниження податкового навантаження та тиску на малий та середній бізнес і незахищені верстви населення з перерозподілом навантаження на більш рентабельний бізнес та заможних громадян.

І найголовніше, органам державної влади і платникам податків пам'ятати, що будь-який процес реформування має, щонайменше, дві складові: реформування законодавчої бази та впровадження у життя положень реформованого законодавства, при чому ключова роль при проведенні реформ належить саме останній складовій, яка залежить не лише від конкретних виконавців, а й від громадськості, яка повинна здійснювати всебічний контроль діяльності державних органів при реалізації податкової реформи [45].

Правовий напрямок реформування податкової системи полягає у наступному [44].

1. Адаптація податкового законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу, що дасть змогу стандартизувати податкову систему та уникнути певних прогалин, які є в сучасних нормативно-правових актах.

2. Законодавчо сформувати та закріпити план довгострокового розвитку системи, щоб при зміні політичного становища в країні шлях реформування не можна було повернути назад.

3. Розробити систему завдань та цілей в короткостроковій перспективі для поступового та безболісного вдосконалення з врахуванням довгострокових орієнтирів.

4. Законодавчо розробити та впровадити систему податкових стимулів для малого та середнього бізнесу за прикладом США.

5. Реформувати систему податкових пільг та преференцій в бік справедливого їх надання усім формам та розмірам власності.

6. Удосконалити систему штрафів, розробивши прогресивну шкалу для суб'єктів, які систематично невчасно сплачують податки; збільшити розмір штрафів і також запровадити прогресивну шкалу для суб'єктів які неодноразово ухиляються від сплати податків.

Наступним напрямком реформування є **економічний**. Основні пропозиції вдосконалення полягають в наступному [44].

1. Зниження кількості податків – окремі податки та податкові платежі доцільно об'єднати в один з метою спрощення системи адміністрування та зниження затрат на їх збирання.

2. Зниження податкових ставок на певні податки – порівняно з іншими розвинутими країнами в Україні спостерігаються досить високі ставки податків, зокрема ставка ПДВ.

3. Запровадження системи диференціації ставок для деяких податків, зокрема на податок на прибуток – це дасть змогу захистити та зменшити тиск на малі підприємства, а також допоможе отримувати справедливий податок з великих суб'єктів господарювання.

4. Розробити систему та прив'язати розмір податку на доходи фізичних осіб відповідно до розвитку економіки. Сьогодні, на наш погляд, ставка на доходи фізичних є надмірно високою, чим спричиняє уникнення оподаткування.

Щодо **соціально-психологічного напрямку** реформування податкової системи держави, наші висновки наступні. Держава повинна піклуватися розвитком фіскальної грамотності населення з метою підвищення податкової етики і культури платників в даній сфері. Повинні бити запуснені освітні рекламні кампанії на телебаченні, в соціальних мережах, в Інтернеті. Необхідно донести основні аспекти важливості оподаткування, показати переваги сплати податків з доходів фізичних осіб, переваги від надходження податків до бюджету, та як наслідок, можливий розвиток інфраструктури в разі наповнення бюджету в повній мірі [44].

Наші рекомендації щодо вдосконалення податкової системи повинні позитивно вплинути на розвиток національної економіки. За рахунок зміни податкового клімату в країні підприємства зможуть вийти з тіні, і тим самим будуть стимулювати розвиток економічного стану країни.

Пропонуємо розглянути результати опитування щодо бачення ситуації оподаткування в Україні представниками компаній-членів Європейської Бізнес Асоціації у березні-квітні 2018 року (див. рис. 3.1) [23]. На їхню думку, головна зміна на яку чекає бізнес в Україні – це зниження ставок податків. Радикальною зміною вони

вважають скасування ПДВ. На нашу думку їхні пропозиції можливо реалізувати та вони були б доречними при реформуванні податкової системи України.

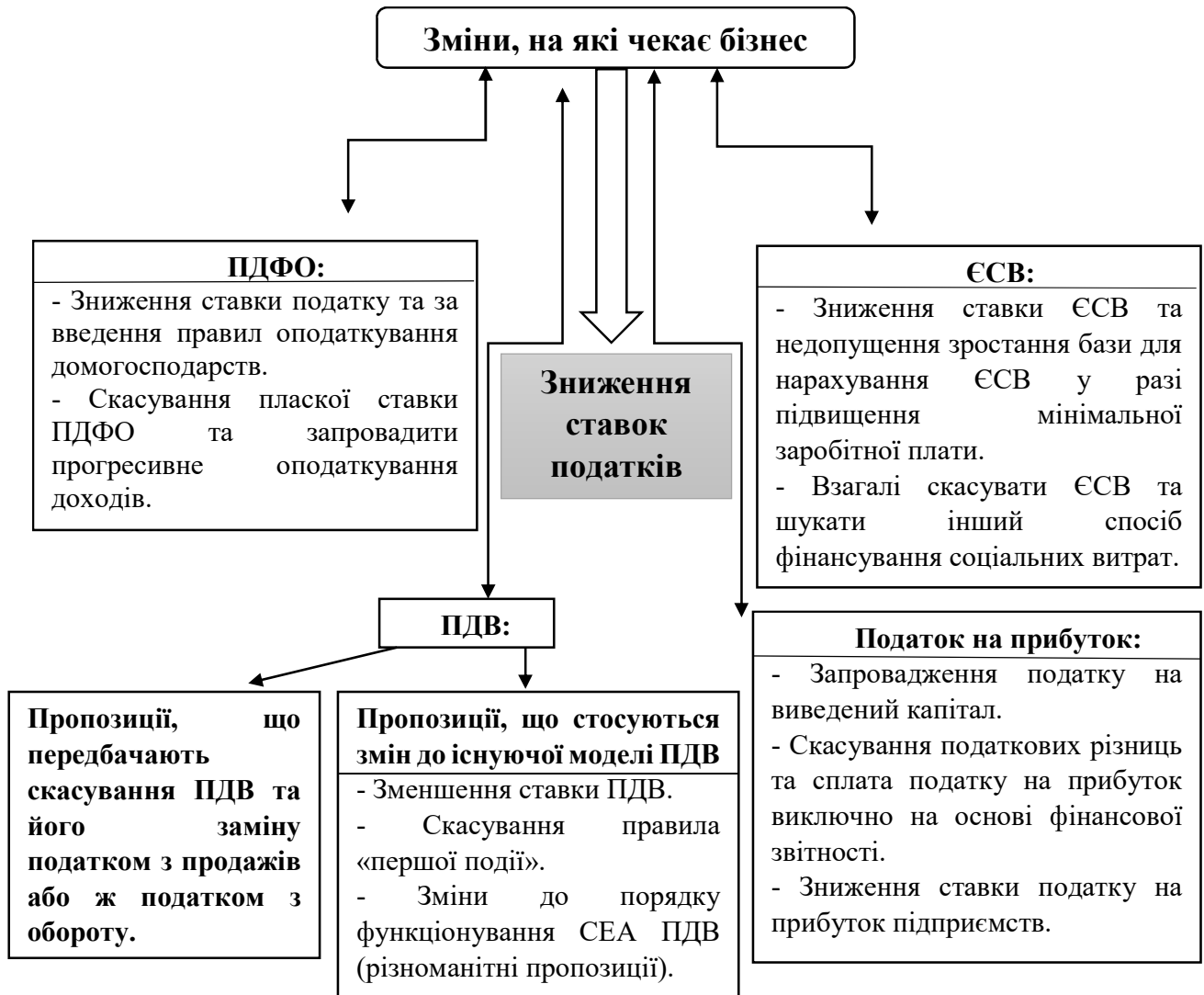

Рисунок 3.1 - Бачення ситуації з оподаткування в Україні представників компаній-членів Європейської Бізнес Асоціації у березні-квітні 2018 року [23]

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши вищесказане, можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день гостро постала проблема реформування податкової системи України, яка хвилює багато вчених, науковців та економістів. Податкова система – це сукупність податків, зборів та інших платежів до бюджету і державних цільових фондів. Вона виступає стимулом для розвитку підприємств.

Але, на жаль, податкова система України має ряд важливих проблем: високий рівень оподаткування; нестабільність та недосконалість податкового законодавства; збільшення податкового боргу та податкового навантаження на економіку в цілому, і на бізнес зокрема. Тому, проблема побудови ефективної податкової системи є актуальною та потребує негайного вирішення, шляхом вивчення та аналізу існуючої законодавчої бази в Україні, так і світового досвіду у сфері оподаткування.

В Україні система оподаткування регламентується Податковим Кодексом, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів. Згідно даного нормативно-правового документу в Україні діє дворівнева система оподаткування. Перший рівень – загальнодержавні податки та збори, другий – місцеві податки та збори. Податкова система України сформувалася з утворенням держави без відсутності досвіду. За своїм складом та структурою вона схожа до податкових систем розвинених європейських країн, оскільки питання оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства. На сьогоднішній день відсутня цілісна концепція реформування податкової системи України, але з року в рік вносяться зміни та доповнення до Податкового кодексу.

Проведений аналіз функціонуючої податкової системи України свідчить про її неефективність, адже вона породжує тіньовий сектор економіки. У законодавстві існують значні прогалини, за допомогою яких відбувається процес уникнення (ухилення) від сплати податків. Бюджет втрачає багато коштів, які могли б покращити економіку та сприяти розвитку нашої країни в цілому.

Очевидно, що більшість цих проблем виникли як наслідок невідповідності української системи оподаткування сучасним міжнародним системам, наприклад, тій, що існує в ЄС.

У роботі було розглянуто результати опитування щодо бачення ситуації оподаткування в Україні представниками компаній-членів Європейської Бізнес Асоціації у березні-квітні 2018 року. На їхню думку, ЄСВ – це найвпливовіший податок у сфері бізнесу, ПДФО – потребує змін, ПДВ – найбільш податково витратний, а Податок на прибуток – знаходиться на сприйнятливому рівні.

У результаті аналізу конкурентоспроможності податкової системи України, було встановлено, що в цілому податкова система України здатна конкурувати в сучасних умовах, але шляхом вирішення найбільш значущих проблем країна зможе зайняти лідируючі позиції щодо оподаткування, що позитивно вплине на розвиток усієї економіки країни.

Досвід податкових систем досліджуваних країн дає чіткі напрямки розвитку та показує, які інструменти будуть ефективними в разі їх впровадження в Україні. Кожна досліджувана країна є унікальною, і мала свій шлях становлення системи оподаткування відповідно до її культури, ментальності та інших особливостей.

Серед досліджуваних країн саме в Україні найвища ставка на податок на додану вартість (закордонна практика з ПДВ базується на зменшенні податку, тоді як в Україні ставка залишається незмінною та високою). Також ставка на доходи фізичних осіб є універсальною незалежно від розміру доходу і платника податку, коли в більшості країн цей податок є диференційований і залежить від об'єкта та платників податку.

В Україні наявні вагомі проблеми з податком на прибуток, хоча ставка є невисокою порівняно з іншими державами, але сам механізм оподаткування прибутку підприємств є недосконалим і не зовсім справедливим по відношенню до рівня підприємства.

Ще однією проблемою сучасної податкової системи, є низький рівень суспільної свідомості в частині оподаткування. На відміну від України, в розвинутих країнах суспільство обізнане в даній сфері і добросовісно ставиться до сплати податків, розуміючи їх необхідність в глобальному масштабі.

Але, окрім негативних аспектів податкової системи України, можна виділити і позитивні сторони. До позитивних факторів можемо віднести розвиток системи пільг, які надаються за певними податками, та спрямовані на соціальну справедливість. Крім того, розвиток комп'ютерних засобів та програмного забезпечення в сфері

оподаткування спрощує шляхи взаємодії між платником податків і державою за посередництвом Державної Фіскальної служби України.

Порівняно з іншими країнами, Україна є молодою країною і її розвиток неможливий без помилок. Тому, на нашу думку, доцільні три напрямки реформації податкової системи України, спираючись на досвід США, Китаю, ОАЕ та Швейцарії – правовий, економічний, соціально-психологічний.

Нами наведені рекомендації щодо вдосконалення податкової системи, які повинні позитивно вплинути на розвиток національної економіки. За рахунок зміни податкового клімату в країні підприємства зможуть вийти з тіні, і тим самим будуть стимулювати розвиток економічного стану країни.

Можна зробити висновок, що хоча в Україні є досить багато проблем в сфері оподаткування, проте є потенціал до швидкого та ефективного вдосконалення використовуючи закордонний досвід. Сподіваємося, що пандемія і карантин найближчим часом закінчатся, а Уряд країни приступить до запланованих заходів реформування податкової системи, що у майбутньому призведе до конкурентоспроможності України на світовій арені.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бойко О. Я. Теоретичні підходи та методи формування сучасної податкової системи [Електронний ресурс] / Бойко О. Я. // Теорія та практика державного управління. – 2017. – Вип. 3. - С. 101-108. Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2017_3_16.
2. Юрій С. М. Податкова система України: становлення та розвиток / Юрій С. М. // Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету. – 2014. – № 3. – С. 286-292.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, редакція від 01.03.2019. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В. Г., Дубовик О. Ю., Хомутенко В. П. та ін.]; за ред. В. Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344 с.
5. Ткаченко А. В. Історія становлення та розвитку податкової системи України / А. В. Ткаченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2013. - № 2. - С. 128-133. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2013_2_27.
6. Податкова система: Навчальний посібник / [Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Слатвінська М. О. та ін.]; за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. – Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. – 402 с.
7. Податкова система [Текст]: Навчальний посібник. / за заг. ред. Андрущенко В. Л. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 416 с.
8. Державна фіскальна служба України - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dp.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-201348.html>.
9. Бюджетний кодекс України - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
10. Ткаченко А. В. Історія становлення та розвитку податкової системи України / А. В. Ткаченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2013. - № 2. - С. 128-133. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2013_2_27.
11. Зельдіна О. Напрями модернізації податкової політики України [Електронний ресурс] / Зельдіна О. // Юридична Україна. – 2017. No 1-2. С. 103–110.

12. Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В. Г., Дубовик О. Ю., Хомутенко В. П. та ін.]; за ред. В. Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344 с.
13. DoingBusiness 2020. Ukraine - [Electronicresource]. - Access mode: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>
14. Мірошник В.В. Податкова реформа в Україні в контексті євроінтеграції [Електронний ресурс] / Мірошник В.В. // Наукові праці КНТУ. Економічні науки,. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/62.pdf.
15. Міністерство фінансів України - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://minfin.com.ua/ua/>
16. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
17. Тіньова економіка в Україні. Результати дослідження 2019 року - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=897&page=1>.
18. Кримінальний кодекс України - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
19. Дубровський В. Рейтинг схем ухилення від податків: на чому український бюджет «втрачає» найбільше. URL: <https://voxukraine.org/.../rejting-shem-uhilennya-vid-podatku>. Назва з екрану. (дата звернення: 14.08.2018).
20. Мірошник В.В. Податкова реформа в Україні в контексті євроінтеграції [Електронний ресурс] / Мірошник В.В. // Наукові праці КНТУ. Економічні науки, вип. 17. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/62.pdf.
21. Лепеха А. В. Проблемні питання реалізації податкової реформи в Україні [Електронний ресурс] / Лепеха А. В. // Аспекти публічного управління. – 2016. - № 37-38. - С. 26-31. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2016_37-38_6.
22. Податкова реформа: аналіз державних рішень [Електронний ресурс] // Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2015. – Режим доступу до

- ресурсу:https://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2015/11/podatкова_reforma_ICPR.pdf.
- 23.Європейська Бізнес Асоціація [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analyka/>.
 - 24.Формування конкурентоспроможної системи оподаткування в Україні / Л. Г. Олейнікова ; ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2015. – 396 с.
 - 25.Поліванцев А.С. 27. Вплив глобалізаційних процесів на податкову політику України [Електронний ресурс] / Поліванцев А.С.. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NTI_2013_2_6.pdf.
 - 26.TheGlobalCompetitivenessReport 2019 - [Electronicresource]. - Access mode: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.
 - 27.TheGlobalCompetitivenessReport 2017-2018 - [Electronicresource]. - Access mode: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>.
 - 28.TheGlobalCompetitivenessReport 2015-2016 - [Electronicresource]. - Access mode: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.
 - 29.DoingBusiness 2019 - [Electronicresource]. - Access mode: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf.
 - 30.DoingBusiness 2018 - [Electronicresource]. - Access mode: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>.
 - 31.DoingBusiness 2017 - [Electronicresource]. - Access mode: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB17-Report.pdf>.
 - 32.Мала податкова реформа та ще 13 рекомендацій Уряду від Комітету ВРУ (результати засідання) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://news.dtkt.ua/state/other/60842>.

33. Міністерство фінансів: результати 2019 року та плани на 2020 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mof.gov.ua/storage/files/ZVIT.pdf>.
34. Податкова реформа - 2020: план від Мінфіну [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://news.dtki.ua/ru/taxation/common/60872>.
35. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-IX>.
36. Як коронавірус вплине на економіку? Основні тези експертів Центру економічної стратегії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://hmarochos.kiev.ua/2020/03/22/yak-koronavirus-vplyne-na-ekonomiku-osnovni-tezy-ekspertiv-tsentru-ekonomichnoyi-strategiyi/>.
37. Карлін М. І., Ліповська-Маковецька Н. І. Податкові системи країн Америки: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 11-31.
38. Податкова система Китаю. Офіційний портал Державної Фіскальної служби. 2019. URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/dosvid-modernizachii-krainsvity/kutai/?print> (дата звернення: 10.05.2019).
39. Карлін М. І., Ліповська-Маковецька Н. І. Податкові системи країн Азії: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 1122, 105-108.
40. Кваша Т. К. Досвід Швейцарії із розподілу податкових повноважень і надходжень між рівнями влади. Економічний аналіз. Наук. Ж-л. 2016. №1. С. 123-137.
41. Податкова система: навч. посіб. / Баранова В. Г. та ін.; за ред. В. Г. Баранової. Одеса: ОНЕУ. 2014. С. 128-182.
42. Подоляничук О. А. Податок на додану вартість: суть та стан первинного обліку. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. Наук. Ж-л. 2017. №1. С. 82-101.
43. Митний кодекс України від 22.05.2019. №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 24.05.2019).

- 44.Вахновська Н.А., Олексюк О.Л. Реформування податкової системи України в період Євроінтеграції. Економічний форум. Наук. ж-л. 2019. №3. С. 165-169. (0,63 д.а.)
- 45.Бугай Т. В. Концепція реформування податкової системи України: наукові та практичні аспекти [Електронний ресурс] / Бугай Т. В. // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2014. - № 2. - С. 32-46. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2014_2_5.
- 46.Castro, Ed. F. A. O. (2019). Taiwan: Reference Of Good Practices For Latin America In Clean Industry. *SocioEconomic Challenges*, 3(2), 110-125. [http://doi.org/10.21272/sec.3\(2\).110-125.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(2).110-125.2019).
- 47.Bhowmik, D. (2019). Decoupling CO2 Emissions in Nordic countries: Panel Data Analysis. *SocioEconomic Challenges*, 3(2), 15-30. [http://doi.org/10.21272/sec.3\(2\).15-30.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(2).15-30.2019).
- 48.Singh, S..N. (2019). Impact of Value Added Tax on Business Enterprises: A Case of Mettu Town. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 3(4), 62-73. DOI: [http://doi.org/10.21272/fmir.3\(4\).62-73.2019](http://doi.org/10.21272/fmir.3(4).62-73.2019)
- 49.S. Nisa, M.S. Kavya. (2018). An Evaluation of Financial Management System in Gulati Institute of Finance and Taxation an Autonomous Institution, Thiruvananthapuram, Kerala. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(2), 40-57. DOI: 10.21272/fmir.2(2).40-57.2018
- 50.Mukherjee, S. (2018). Cross Country Tax Competition and its Impact on Multinational Corporations – a Theoretical Re-examination. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 97-104. DOI: 10.21272/fmir.2(1).97-104.2018
- 51.Glants V. (2018). Optimization of Bank Expenses on Marketing Communications. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 37-49. DOI: 10.21272/fmir.2(1).37-49.2018
- 52.Mazloumfard H., Glantz V. (2017). The influence of tax burden on the profit of banks in conditions of monopolistic competition: economic-mathematical modeling. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(4), 28-36. DOI: 10.21272/fmir.1(4).28-36.2017

53. Samusevych I., Shamaelh, A. (2017). The Relationship Between the Tax Burden and Financing Public Services: A Comparison of Ukraine and European Countries. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(3), 55-64. DOI: 10.21272/fmir.1(3).55-64.2017
54. Boiko, A., Samusevych, I. (2017). The role of tax competition between the countries of the world and the features of determining the main tax competitors of Ukraine among the European countries. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(1), 72-79. [http://doi.org/10.21272/fmir.1\(1\).72-79.2017](http://doi.org/10.21272/fmir.1(1).72-79.2017).
55. Kasztelnik, K. (2020). Causal-Comparative Macroeconomic Behavioral Study: International Corporate Financial Transfer Pricing in the United States. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 4(1), 60-75. [http://doi.org/10.21272/fmir.4\(1\).60-75.2020](http://doi.org/10.21272/fmir.4(1).60-75.2020)
56. Miller, A.D. (2019). Current Mining Taxation Policy Implemented by both Mongolia and Kazakhstan: The Development Comparatives between Ulaanbaatar and Astana. *Business Ethics and Leadership*, 3(2), 39-52. [http://doi.org/10.21272/bel.3\(2\).39-52.2019](http://doi.org/10.21272/bel.3(2).39-52.2019)